

Učiteljske skupštine Križevačke županije u drugoj polovini 19. stoljeća

IVAN LENARD

Osnovna škola Ladimirevci
Maričića-Munje 21
HR – 31550 Ladimirevci
lenard@skole.hr

Prethodno priopćenje

Preliminary communication Duke

Primljeno/Received: 4.8.2022.ivan.

Prihvaćeno/Accepted: 20.9.2022.

MIRKO LUKAŠ

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet
Lorenza Jäger 9
HR – 31000 Osijek
mirkolukas64@gmail.com

Zakonske odredbe druge polovine 19. stoljeća propisale su najmanje jednom godišnje održati učiteljski sastanak na razini županijske oblasti pod predsjedanjem županijskog školskog nadzornika. Ovakvi su se susreti organizirali u svrhu stručnog usavršavanja učitelja. Učiteljske skupštine mjesto su na kojem se raspravljalo o didaktičkim, pedagojskim, disciplinarnim i materijalnim pitanjima, a povremeno su se održavala i praktična ogledna predavanja iz školskih predmeta. Primjenom hermeneutičkog diskursa u ovom se radu istražuje djelovanje učiteljske skupštine u okviru križevačke županije tijekom druge polovine 19. stoljeća. Rad analizira rasprave i rezolucije učiteljskih skupština povijesne Križevačke županije održanih u razdoblju od 1876. do 1881. godine. Za potrebe ovoga istraživanja analiziraju se sadržaji pedagoške periodike i izvješća održanih skupština objavljenih u časopisu Napredak. Za navedeno vremensko razdoblje i povijesni prostor pronađena su izvješća šest skupština kojima je predsjedavao županijski školski nadzornik Franjo Lugarić. Analizirani sadržaji ukazuju na najvažnije teme promatranih skupština, a koje su se odnosile na: uzroke zbog kojih mladež ne pohađa školu, opadanje discipline djece i mladeži, tjelesnu kaznu u pučkoj školi, upotrebu nagrada u pučkoj školi, uzroke slabe pismenosti, obuku realnih predmeta, poboljšanje matematičke obuke, uvođenje gospodarskih predmeta i obuke, praktičnost i primjenjivost čitanki (početnica i bukvara), poticanje čitanja, praktičnost i primjenjivost slovnica za 2. i 3. razred, predmete koje je potrebno naglasiti u obrazovanju djevojaka, o opetovnoj obuci, izmjeni učitelja po razredima, teškoće rada u četverorazrednom odjelu, ulozi mjesnog školskog odbora, važnosti podžupanijskih učiteljskih sastanaka, preopterećenost učitelja nastavnim planom u odjelima s velikim brojem učenika te razlozima sporog razvoja pučkih škola. Interpretirani sadržaji ukazuju na savjestan i marljiv rad učitelja Križevačke županije na razvoju pučkih škola, kvalitetnijem obrazovanju učenika, na osobnom i stručnom usavršavanju te podizanju pedagoške kulture svoga kraja.

Ključne riječi: 19. stoljeće, Križevačka županija, skupština, staleška udruga, usavršavanje učitelja

1. ZAKONSKA UTEMELJENOST UČITELJSKIH SKUPŠTINA U DRUGOJ POLOVINI 19. STOLJEĆA

Hrvatski prostori u drugoj polovini 19. stoljeća prolaze modernizaciju i u području uprave koja doživljava

šest reorganizacija^{1, 2} a njezin unutarnji ustroj postaje usko vezan uz instituciju županija. Ban Mažuranić je 1874. godine proveo veliku političko-teritorijalnu podjelu Hrvatske kojom je uklonio pojam kotar i uveo³ podjelu na 8 županija i 20 podžupanija. Županije su bile: Zagrebačka, Križevačka, Varaždinska, Riječka,

¹ Božena Vranješ-Šoljan, »Županijsko uređenje u posljednjoj fazi postojanja (1881.–1918.)«, u: Franko Mirošević (glavni urednik), Hrvatske županije kroz stoljeća (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 99.

² Josip Vrbošić, »Povijesni pregled razvitka županijske uprave i samouprave u Hrvatskoj«, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 1/1 (Zagreb, 1992), str. 60-61.

³ Branko Dubravica, »Političko-teritorijalna podjela i opseg civilne Hrvatske u godinama sjedinjenja s vojnom Hrvatskom 1871.–1886.«, *Politička misao: časopis za politologiju* 38/3 (Zagreb, 2001), str. 167.

Bjelovarska, Požeška, Virovitička i Srijemska.⁴ Godine 1886. usvaja se nova jedinstvena podjela na županije, kotare i upravne općine u kojoj ostaje 8 županija, s time da 5 županija ostaje pod starim nazivima, a nastaju 3 nove. Stare županije su Zagrebačka, Varaždinska, Požeška, Virovitička i Srijemska, a nove su Ličko-krbavska, Bjelovarsko-križevačka i Riječko-modruška.⁵ Ovaj upravno-teritorijalni ustroj ostaje do kraja druge polovine 19. stoljeća.

Na ovim su prostorima počeci druge polovine 19. stoljeća u povijesti hrvatskog školstva prožeti borbom učitelja oko donošenja školskih zakona. Nakon neuspjelih pokušaja 1861.⁶ i 1865.⁷ godine, zalaganjem hrvatskih učitelja 1874. godine Sabor donosi Prvi školski zakon⁸ kojim je Hrvatska prvi put samostalno i autonomno uređivala svoje školstvo kojim je uvedena i obveznost pohađanja pučke škole.⁹ Ukidanjem Vojne krajine 1881. godine nestat će potreba za postojanjem dvaju školskih propisa pa se 1888. godine donosi novi,¹⁰ jedinstveni školski zakon.¹¹ U ovom se razdoblju učitelji počinju sustavnije strukovno organizirati i djelovati pa u kolovozu 1871. godine u Zagrebu organiziraju Prvu opću hrvatsku učiteljsku skupštinu. Središnja tema prve Skupštine bila je kako urediti pučku školu. Druga opća učiteljska skupština održana je u kolovozu 1874. godine u Petrinji. Središnja tema ove Skupštine bilo je permanentno stručno usavršavanje hrvatskih učitelja. U rujnu 1878. godine u Osijeku je održana Treća opća hrvatska učiteljska skupština. Središnja tema ove Skupštine bio je odnos materijalizma i idealizma u odgoju i

obrazovanju. Početkom druge polovine 19. stoljeća započinje i udruživanje učitelja u staleške i stručne udruge radi poboljšanja svoga društveno-materijalnog statusa i osnaživanja školstva na hrvatskim prostorima. Najstarije staleško udruženje hrvatskih učitelja bila je Učiteljska zadruga, utemeljena 1865. godine idejnom zamisli Ivana Filipovića,¹² potaknuta potrebama učitelja za opetovanim usavršavanjem i djelovanjem prema tada suvremenim pedagojskim i didaktičkim načelima.

Učiteljske skupštine bilo na županijskog ili podžupanijskoj razini imaju vrlo važno mjesto u razvoju i jačanju hrvatskog učiteljstva. Postoje zapisi kako su se učiteljske skupštine održavale već na početku druge polovine 19. stoljeća i prije prvih zakonskih regulativa na hrvatskom prostoru. Na skupštinama su, najčešće, najstariji i najiskusniji učitelji držali praktična predavanja, a na kraju godine je vice-arhiđakon podnosio izvješće duhovnom stolu koji je uključivao i teme koje su se razlagale.

U bivšem dijelu građanske Hrvatske zavedene su učiteljske skupštine uslijed ministerijalnoga odpisa od 14. veljače 1857. br 9717 te su se održavale jedanput na godinu u svakom školskom kotaru kamo su imali dolaziti svi područni učitelji. Takovoj skupštini predsjedao je vice-arhiđakon kao kotarski školski nadzornik. Na skupštini su imali najprije bolji i izkusniji učitelji držati praktična predavanja s djecom, da ostali učitelji vide kako se ima obučavati, kako se ima koji predmet tumačiti, kako se ima na temelju čitanke razvijati slovnica,

⁴ Dragutin Pavličević, »Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848. do 1881.«, u: Franko Mirošević (glavni urednik), *Hrvatske županije kroz stoljeća* (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 89.

⁵ Dubravica, »Političko-teritorijalna podjela i opseg civilne Hrvatske u godinama sjedinjenja s vojnom Hrvatskom 1871.–1886.«, str. 170-171.

⁶ Učitelji zagrebačke škole 1861. godine, okupljeni oko Franje Klaića, izrađuju nacrt izgleda školskog sustava pod nazivom »O školskom sustavu za narodne pučke učione i učiteljišta u Trojednoj kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji«. Ovaj nacrt zakona kralj nije prihvatio pa nikada nije praktično primijenjen.

⁷ Pod vodstvom Ivana Filipovića 1865. godine šalje se u Sabor na raspravu novi nacrt zakona pod nazivom »Ustav pučke škole u Trojednoj kraljevini«. Ovaj nacrt zakona doživio je istu sudbinu kao i prethodni (Dragutin Franković, 1958., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*), str. 119.

⁸ Prvi školski zakon »*Zakon ob ustrojstvu pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*« donesen je 1874. godine. Zakonom se uvodi obavezna niža četverogodišnja pučka škola, uz koju djeluje opetovnica i, po mogućnosti, početni oblici praktičnog osposobljavanja za život. Po završetku niže pučke škole učenici mogu nastaviti školovanje u građanskoj školi koja ima trogodišnje trajanje i u kojoj se početno profesionalno osposobljavaju za zanimanja iz obrta i trgovine. Školskim zakonom jasno je razgraničena nadležnost između crkve i države na području pučkog školstva. Crkva zadržava organizaciju i nadzor vjeronauka, kao i nadzor odgoja i ima svoje predstavnike u mjesnim, županijskim i zemaljskim školskim odborima. Država dobiva nadzor nad obrazovanjem koji prepušta stručnjacima i uvodi instituciju županijskih školskih nadzornika. Zakonom je znatno poboljšán socijalni status hrvatskih učitelja koji dobivaju položaj državnih službenika i time im je osigurana mjesečna/godišnja plaća, kao i mirovina nakon 30 godina rada.

⁹ Dragutin Franković, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1958), str. 164-165.

¹⁰ Novi jedinstveni školski zakon naziva *Zakon od 31. listopada 1888. ob ustroju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* je, između ostaloga, smanjio prava učitelja u socijalnom i osobnom području koja su stečena mukotrpnom borbom prethodnih godina. Smanjuju se učiteljske plaće, učiteljice se nisu smjele udavati (što je automatski podrazumijevalo izlazak iz službe), a radni je vijek pomaknut s 30 na 40 godina.

¹¹ Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije* (Osijek: Grafika d.o.o., 2009), str. 43.

¹² Isto, str. 128.

pravopis i druga nauka, te kako se imaju u djeci buditi razna čuvstva, oplemenjivati srce i misli i jezik njegovati. Nakon toga slijedile su pismene izradjene teme, koje su bili ili od viših oblasti zadane ili ih je koji učitelj sam donio. Koncem školske godine podnosio je vice-arhidjkon duhovnome stolu izvješće, u kom je imao kazati: a) dan i mjesto gdje je skupština obdržavana, b) broj bivših prisutnih svjetskih i duhovnih učitelja, c) koja su predavanja držana i koji sve predmeti, te kojim uspjehom, d) razne pripomene.¹³

Učiteljski poziv zahtjeva permanentno usavršavanje i napredovanje pa iznimke nisu bili niti učitelji navedenog razdoblja. Učitelj dakle, kada iz učiteljske škole izađe, nije još, niti može da bude savršeni učitelj, nego on mora i nadalje da se dok je živ u znanju i iskustvom za svoje usavršava. Koji misli da mu ne treba učiti, kad iz škole izađe, i knjige se ozbiljno okani, od toga nikada neće biti valjan učitelj.¹⁴

Nakon Austro-ugarske nagodbe 1867. godine u obje polovine Dvojne monarhije propisom je iz 1869. godine (Zakon 14. svibnja 1869. kojim se ustanovljuju načela nastave za pučke škole) regulirano osnovno školstvo. Zakon je, između ostaloga, propisivao da su učitelji dužni stručno se usavršavati uz pomoć školskih časopisa, knjižnica, tečajeva za usavršavanje učitelja i učiteljskih konferencija. Na razini kotara trebale su se održavati učiteljske konferencije barem jednom godišnje, a svake tri godine trebala bi se održati pokrajinska učiteljska konferencija (u Dalmaciji svake šeste godine).¹⁵ Prvi školski zakon iz 1874. godine, donesen za prostor Hrvatske i Slavonije, glavom pet propisivao je i regulirao obvezu stručnog usavršavanja učitelja. Za istaknuti su članci 96. i 97. koji propisuju da se barem jednom na godinu mora održati učiteljska skupština organizirana na razini županije pod predsjedanjem županijskog školskog nadzornika i da su svi učitelji javnih pučkih škola obvezni prisustvovati. Na sastancima skupštine raspravlja se o pedagogijsko-didaktičkim pitanjima te potrebama tadašnje škole, a za potrebe odlaska na skupštinu učitelj je imao pravo na materijalnu pomoć od strane općinske vlasti u kojoj je bio namješten.

Glava peta, O produžnom obrazovanju učitelja: § 94. Da se učitelji mogu u znanstvenom i pedagoškom pravcu i dalje obrazovati, zato služe knjižnice, školski časopis, učiteljski sastanci i izvanredni produžni učevni tečaj. § 95. Svaka je školska obćina dužna davati najmanje 10 fr. na godinu, da se utemelji i uzdržava obćinska knjižnica, kojom upravlja dotični učitelj ili učiteljski zbor. § 96. U području svakog kotarskog suda mora se najmanje jedan put na godinu pod predsjedom županijsko-školskoga nadzornika držati učiteljski sastanak. § 97. Svi su učitelji javnih pučkih školah dotičnoga kotarskoga suda i u obsegu istoga nalazećih se možda preparandijah dužni doći na učiteljski sastanak, a učiteljem privatnih pučkih škola prosto je doći na taj sastanak. Učiteljem javnih pučkih školah, polazećim na učiteljski sastanak, dužne su dotične školske obćine dati u tu svrhu potrebitu pripomoć. § 98. Zemaljska vlada može, kada za potrebno obnadje, sazvati sastanak učitelja iz sve zemlje. § 99. Učiteljski sastanci pretresaju didaktičko-pedagogička, disciplinarna i materijalna pitanja tičuća se pučkih školah. § 100. Na svakoj se preparandiji prema potrebi u vrijeme jesenskih praznika drže izvanredni produžni učevni tečaj. § 101. Svi su javi učitelji obćih pučkih školah, koje pozove zemaljska vlada, dužni doći na produžni učevni tečaj, i to o svom trošku.¹⁶

U drugom školskom zakonu s hrvatskih prostora, Zakon ob uređenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji od 31. listopada 1888. godine, pronalazimo istovjetne odredbe zakonskih propisa, regulirane istom Glavom pet, uz vrlo male izmjene.¹⁷

Druga opća učiteljska skupština održana u kolovozu 1874. godine u Petrinji za središnju je temu odabrala upravo organizaciju permanentnog stručnog usavršavanja učitelja. Glavna odluka spomenute skupštine jest da županijska učiteljska društava preuzimaju obvezu organiziranja permanentnog stručnog usavršavanja učitelja. Ali, dok se učitelji ne organiziraju u društva, usavršavanja učitelja provode županijske učiteljske skupštine. Skupštine se moraju organizirati jedanput godišnje i na njima su ispred prosvjetne vlasti unaprijed određene teme o kojima se treba raspravljati.¹⁸

¹³ M. V., »Razvitak hrvatskih učiteljskih skupština«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 29/17 (Zagreb, 1888), str. 258.

¹⁴ XXX, *Druga opća hrvatska učiteljska skupština* (Zagreb: Centralni odbor hrvatske učiteljske skupštine, 1874), str. 274.

¹⁵ Ivana Horbec, Maja Matasović, Vlasta Švoger, *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj - Knjiga I. - Zakonodavni okvir* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017), str. 313-314.

¹⁶ Horbec, Matasović, Švoger, *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj - Knjiga I. - Zakonodavni okvir*, str. 370-371.

¹⁷ Mirko Lukaš, »Povijesni diskurs stručnog usavršavanja i trajne izobrazbe nastavnika«, *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja* 27/1 (Zagreb, 2020), str. 90.

¹⁸ Emerik Munjiza, Anđelka Peko, »Uloga kotarskih učiteljskih društava u permanentnom stručnom usavršavanju učitelja«, u: Nevenka Tatković (glavna urednica), *Četvrti dani Mate Demarina – Interaktivna komunikacija u nastavi i odgojnim aktivnostima* (Pula: Vi-

Okupljanja učitelja u formi skupština bila su, prije svega, način udruživanja i podizanja ugleda učiteljskog staleža. Skupštine su doprinosile tome da se učitelji sa svih strana hrvatskih prostora sastaju i raspravljaju o važnim pedagojskim i didaktičkim temama tadašnje škole i da polemiziraju o materijalnim i ostalim pravima struke. Ujedinjeni u zajedničkom cilju, učitelji druge polovine 19. stoljeća rade na jačanju školstva i općenito važnosti obrazovanja i škole.

*Učiteljski sastanci nisu koristni samo pojedincu, već u obće svim. Takovi sastanci pribavljaju našem stališu ugled i štovanje. Oni podavaju priliku razštrkanim i po čitavoj zemlji djelujućim učiteljem, da se mogu sastati; podaju im sgodu, da se upoznadu i nauče cijeniti. One pobuđuju učitelje na rad, podavajuć im ujedno srčanost za borbu svoga stališa. Kad se čitav stališ bori, kad čitav stališ traži i zahtieva, onda nešto i postigne; dočim pojedine nitko i nesluša...*¹⁹

Vrijednost učiteljskih skupština ogledaju se ponajprije u tom što su doprinosile permanentnom usavršavanju učitelja, donosile zaključke koji su bili na dobrobit svih, a međusobnom razmjenom iskustava potiču se osnivanja raznih školskih društva koja djeluju na poboljšanje opće obrazovanosti naroda.

*Učiteljske su skupštine mnogo dopriniele i k naobrazbi; to je obće poznato i priznato. Vlade i zakonodavci obaziru se na njihove zaključke, razprave i mnijenja. One su potknule učiteljstvo, da su poosnovana tolika učiteljska, literarna, pedagojska i pjevača učiteljska društva, tolike čitaonice, tolika okružna i zemaljska društva itd.*²⁰

Na županijskim ili podžupanijskim učiteljskim skupštinama raspravljalo se o raznovrsnim temama iz područja pedagogije, didaktike, nastavnih predmeta, pokazivanja učeničkih radnji, demonstracije nastavnih pomagala pa do održavanja praktičnih predavanja. Upravo se u tome ogleda najveća vrijednost učiteljskih sastanaka druge polovine 19. stoljeća. One su početak organiziranoga stručnog usavršavanja i ujedinjenja hrvatskih učitelja.

U podžup. učit. skupštinah razpravljaju se predmeti, stvaraju se zaključci, podnose se predlozi, koji i kakovi

i u skupštinah učit. društva. Razprave pitanja, zadanih po samoj skupštini, bar iz njezine sredine, čitanje pedago. i didaktičnih članaka praktična predavanja, izložbe učila i učeničkih radnja...»²¹ »...podžupanijske učiteljske skupštine pokazale su u obće veoma koristnom institucijom, da su se u cijelom odlikovale duhom trijeznosti i da su u njih mnoga važna pitanja strukovnom temeljitošću i praktičnom koristi razpravljena...»²²

Na učiteljskim skupštinama vodili su se zapisnici iz kojih su se objavljivala izvješća koja su na taj način bila svima dostupna. Učitelji koji nisu mogli prisustvovati skupštini na taj su način imali mogućnost upoznati se s raspravama i donesenim zaključcima. Skupštine su bile prilika za osobno napredovanje, prikupljanje informacija o drugačijem načinu držanja nastave, rješavanju tekućih problema škole, organiziranju nastave i slično. Na skupštinama su učitelji raspravljali i o temama koje su bile predložene od strane Vlasti i nakon njih bi slali svoje odluke na uvid i eventualnu primjenu u svakodnevnom životu. Svi prijedlozi i zaključci nisu nailazili na odobravanje vladajućih, ali ovo pokazuje da je tadašnja Vlast ipak na određeni način nastojala uključiti učitelje u donošenje promjena koje su se ticale školstva.

...Izvjješća ta svakomu su učitelju neka vrst poučno-zabavne lecture; koliki pakto iz tih upravo izvješća mnogo i mnogo toga nauče, dočim opet takovo čitanje mnogoga potakne, da se zamisli u koj predmet svoje struke, o kojemu zatim nastoji, da se i u skupštinski rad prenese.»²³ ...« da imade učiteljstvo iz svojih podžupanijskih sastanaka podnašati višim oblastim predloge, koji smjeraju na pomak našega školstva, što se u istinu i čini, a tim se samo učiteljstvo budi i budnim uzdržaje, da radi skladno s narodom i njegovom vladom oko obće prosvjete.»²⁴

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Rad se temelji na kvalitativno-hermeneutičkom znanstvenom pristupu usmjerenom na povijesni diskurs analize sadržaja pedagoške literature i dokumentacije. U radu se analiziraju sadržaji dostupnih izvješća učiteljskih skupština objavljenih u pedagoškom časopisu

soka učiteljska škola u Puli, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2005), str. 367.

¹⁹ Milan Kobali, »Vriednost učiteljskih sastanaka«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/17 (Zagreb, 1876), str. 259-260.

²⁰ Isto, str. 260.

²¹ Luka Vrbanić, »Učiteljska društva i podžupanijske učiteljske skupštine«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 22/8 (Zagreb, 1881), str. 138.

²² M. V., »Razvitak hrvatskih učiteljskih skupština«, str. 259.

²³ Vrbanić, »Učiteljska društva i podžupanijske učiteljske skupštine«, str. 137.

²⁴ Josip Klobučar, »Podžupanijske učiteljske skupštine«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/28 (Zagreb, 1877), str. 435.

Napredak u drugoj polovini 19. stoljeća. Cilj je rada istražiti i rekonstruirati organiziranje te djelovanje učiteljskih skupština na povijesnom prostoru Križevačke županije u drugoj polovini 19. stoljeća. Prema postavljenom cilju istraživanja, konstruirane su sljedeće istraživačke zadaće:

- analizom sadržaja dostupnih izvješća utvrditi postojanje organiziranih učiteljskih skupština na povijesnom prostoru Križevačke županije u drugoj polovini 19. stoljeća;

- analizom sadržaja dostupnih izvješća rekonstruirati i prikazati zastupljene teme, rasprave i odluke unutar održanih učiteljskih skupština na povijesnom prostoru Križevačke županije druge polovine 19. stoljeća.

3. INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Uvidom u dostupnu istraživačku periodiku pedagoškog časopisa *Napredak* pronađeno je ukupno 6 izvješća s održanih skupština na prostoru tadašnje Križevačke županije u razdoblju od 1876. do 1881. godine. U navedenom razdoblju Križevačka je županija bila podijeljena na dvije podžupanije, Križevačku i Koprivničku.

U navedenom istraživačkom uzorku su, u razdoblju od 1876. do 1881. godine, prepoznate 3 skupštine zajedničkog karaktera: podžupanije križevačke i podžupanije

koprivničke, 1 skupština podžupanije križevačke i 2 skupštine podžupanije koprivničke (Tablica 1). Ukupan istraživački fond rada sastoji se od 6 izvješća učiteljskih skupština održanih u vremenskom rasponu od 5 godina koji se nalazi na 89 stranica teksta. Svim analiziranim skupštinama predsjedavao je kraljevski županijski školski nadzornik Franjo Lugarić²⁵. Promatrana izvješća ukazuju na to kako je Dnevni red za svaku skupštinu uvijek dan ranije pripremao odbor na čelu sa županijskim školskim nadzornikom. Sve su skupštine započinjale na način da su svi okupljeni prvi dan nazočili sve-toj misi, nakon koje je skupština krenula s radom po temama. Na početku svake skupštine biran je potpredsjednik i barem dva bilježnika/zapisničara. Izvješća donose pokazatelje kako je skupština redovito započinjala ceremonijalnim pozdravima i zahvalama Visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi i premilostivom caru Franji Josipu I. Na kraju održanih skupština iz svake su podžupanije birana po dva člana/učitelja koji su, u slučaju organiziranja zemaljske učiteljske skupštine, bili izaslanici i predstavnici svojih županija, a zatim su birani i članovi odbora koji će raditi na pripremi Dnevnog reda sljedeće skupštine.

Prva učiteljska skupština za Križevačku županiju (koja je obuhvaćala Križevačku i Koprivničku podžupaniju) održana je 7., 8. i 9. kolovoza 1876. godine u Križevcima. U uvodnom govoru istaknuto je da se člankom 96. Zakona²⁶ ima svake godine držati jedan učiteljski sastanak u svakoj podžupaniji, ali da je visoka vlada dozvolila Križevačkoj županiji održati zajedničku skup-

Tab. 1. Izvješća o održanim Učiteljskim skupština Križevačke županije 1876.–1881. godine

Rb	Datum održavanja	Mjesto održavanja	Predsjednik skupštine
Podžupanija križevačka i podžupanija koprivnička – zajedničke skupštine			
1	7., 8. i 9. kolovoza 1876.	Križevci	Franjo Lugarić - kraljevski županijski školski nadzornik
2	3., 4. i 5. srpnja 1877.	Koprivnica	Franjo Lugarić - kraljevski županijski školski nadzornik
3	4., 5. i 6. kolovoza 1879.	Križevci	Franjo Lugarić - kraljevski županijski školski nadzornik
Podžupanija križevačka – samostalna skupština			
4	1., 2. i 3. rujna 1880.	Križevci	Franjo Lugarić - kraljevski županijski školski nadzornik
Podžupanija koprivnička – samostalne skupštine			
5	14., 15. i 16. rujna 1880.	Koprivnica	Franjo Lugarić - kraljevski županijski školski nadzornik
6	5., 6. i 7. rujna 1881.	Koprivnica	Franjo Lugarić - kraljevski županijski školski nadzornik

²⁵ Franjo Lugarić (8.5.1824.–30.10.1902.) pučku je školu polazio u rodnome mjestu u Špišić Bukovici, u mjestu u kojem je započeo i svoju učiteljsku službu 1839. godine kao vrlo mladi učitelj. Stalno zaposlenje dobiva 1842. godine u Virju kao učitelj-orguljaš. U Virju je ostao do kraja službovanja, a i do smrti. Bio je vrlo napredan i stalno se nastojao usavršavati u svom učiteljskom pozivu. Od strane bjelovarskog župana Ivana Trnskog je 1872. godine dobio zaslužni srebrni krst s krunom za svoje zasluge u školstvu i radu. Dodatna nagrada stigla mu je 1875. godine kada je imenovan županijskim školskim nadzornikom za Križevačku županiju. Ovu dužnost obnašao je punih 9 godina, da bi 1884. godine otišao u zasluženu mirovinu. U: Antun Cuvaj, *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas -Svezak VII* (Zagreb: Kraljevske zemaljske tiskare, 1911), str. 9-10.

²⁶ Prvi školski zakon »Zakon ob ustrojstvu pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji« donešen je 1874. godine.

Tablica 2. Prijedlozi koji su nakon održanih skupština slani Visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi

R. b.	Prijedlog teme	Predlagatelj
1	Smanjiti upotrebu ćirilice u obveznim čitankama.	Šimun Kinder
2	Na selima spojiti muške i djevojačke škole u mješovitu školu te dopustiti da se učitelj i učiteljica izmjenjuju u razredima. Dopustiti učiteljicama podučavanje u višim razredima, a učiteljima obučavanje gospodarstva te učiteljicama ručni rad.	Adam Smaić
3	U sve škole uvesti jednake pisanke i zadaćnice te im sniziti cijenu kao i ostalim školskim knjigama.	Jakob Šalamun
4	Promijeniti odredbu o mirovinama, odnosno smanjiti vrijeme odlaska u mirovinu s 30 na niži broj godina radnog staža.	Đuro Ester
5	Unutar svake podžupanije osnovati društva koja bi organizirala popularna i stručna predavanja.	Kvirin Vidačić
6	U čitankama za 3. i 4. razred pučkih škola smanjiti upotrebu ćirilice i povećati obučavanje iz gospodarstva i obrta.	Josip Kirar
7	U pučkim školama koristi sljedeću klasifikaciju ocjenjivanja: veoma dobar, dobar, dovoljan, podovoljan i nedovoljan.	Đuro Ester
8	Ponovno omogućiti zajedničko održavanje skupštine za podžupaniju križevačku i koprivničku.	Franjo Modec
9	Učiteljima treba dopusti slobodno biranje nakladnika za pisanke i risanke.	Ferdo Hechtl
10	Izdati posebnu naredbu kojom će učitelji unaprijed dobivati dnevnicke za putovanja na učiteljske sastanke jer se dosadašnja praksa naknadnog dobivanja pokazala lošom. Učiteljima dnevnicke kasne i po godinu dana.	Julio Filipašić
11	U imeniku opetovnica u rubrici mjeseci odmah staviti sve mjesece, a u imeniku kod rubrike ćudoredno ponašanje umetnuti rubriku Marljivost kako bi se i to moglo evidentirati. U otpusnicu opetovnjaka umetnuti prostor u koji bi se mogla upisati bilješka o pohađanju i povećati prostor za potpis učitelja.	Jakob Šalamun

štinu za obje podžupanije.²⁷ Sljedeće dvije skupštine, 1877. i 1879. godine, ponovno su održane zajednički (jedna u Križevcima, a druga u Koprivnici), da bi nakon tog vremena svaka podžupanija morala održavati svoju. Na prvoj odvojenoj skupštini 1880. godine skupštinari su raspravljali o istim temama. U šestom izvješću unutar promatranog uzorka pronalazimo samo sadržaje za skupštinu koja je održana za podžupaniju koprivničku 1881. godine.

Prvog i drugog dana skupštine raspravljale su se teme prema utvrđenom dnevnom redu i održavala praktična predavanja, dok je treći dan skupštine bio namijenjen prijedlozima učitelja i njihovoj raspravi.

Treći dan (ili na kraju skupštine) okupljeni bi učitelji imali mogućnost iznositi svoje primjedbe koje su bile oblikovane u slučaju organiziranja zemaljske učiteljske skupštine kako bi se o njima raspravljalo, a koje su se većinom odnosile na školske ili materijalne potrebe učitelja. O ovim su temama učitelji raspravljali i unutar županijskih skupština, da bi nakon usvajanja zaključaka oblikovali prijedloge koje su slali Visokoj kraljevskoj

zemaljskoj vladi na uvid i odobravanje. U dostupnim izvješćima prepoznato je 11 prijedloga o kojima se na skupštinama raspravljalo i čiji su prijedlozi slani dalje na razmatranje (Tablica 2).

Analizom odabranih izvješća učiteljskih skupština identificirano je 15 praktičnih predavanja koja su održali učitelji u svrhu stručnog i permanentnog usavršavanja svojih kolega (Tablica 3). Predavanja su sastavnim dijelom svake skupštine, a držali su ih iskusniji učitelji obrađujući konstruktivne teme koje su proizlazile iz svakodnevnih prakse i rada učitelja.

Hermeneutičkom analizom sadržaja izvješća prepoznaje se ukupno 19 tema o kojima su raspravljali učitelji - skupštinari i o kojima su donosili zaključke i odluke koje su u formi rezolucija i izvještaja slali na uvid Visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi. Pronađene teme su, radi preglednosti, sadržajno objedinjene u četiri područja: organizacija i kultura škole, odgojna funkcija škole, obrazovanje i školski kurikulumi te školstvo i školski propisi.

²⁷ XXX, »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/25 (Zagreb, 1876), str. 390.

Tab. 3. Popis održanih praktičnih predavanja na analiziranim skupštinama

R. b.	Tema praktičnog predavanja	Predavač
1	Zorna obuka u pučkoj školi	Vatroslav Horvat
2	Važnosti igre u pučkoj školi	Kvirin Vidačić
3	Fizika na temelju čitanja	Antun Fržić
4	Demonstracija najnovijih ratila i gospodarskih strojeva i njihova uporaba	Franjo Kuščević – građanin i trgovac
5	Uporaba nove Početnice s osvrtom na zornu obuku	Herceg
6	Poduka u pjevanju	Vatroslav Horvat
7	Praktična gimnastika	Hochmann
8	Praktična primjena čitanke za drugi razred	Adam Smaić
9	Sprave za tjelovježbu	Hochmann
10	Uporaba nove čitanke za 3. razred	Ivan Lepušić
11	Uporaba slovnice u 2. razredu	Mijo Špoljar
12	Popularno povijesno predavanje	Antun Fržić
13	Praktično predavanje o tjelovježbi	Mijo Tomac
14	Geometrijsko oblikoslovje	Stanić
15	Uporaba fizikalnih sprava	Josip Kirar

U području tema koje problematiziraju organizacijsku kulturu škole prepoznaju se četiri teme, u odgojnoj funkciji škole šest tema, u obrazovanju i školskim kurikulumima šest tema te u školstvu i školskim propisima tri teme. Na skupštini određenu je temu izlagao jedan učitelj koji je za nju bio pripremljen i koji je na kraju svoga izlaganja prezentirao prijedloge mogućih zaključaka vezanih uz iznesene sadržaje. Nakon njegovog izlaganja raspravljalo se o sadržajima koje je izlagač iznio i prihvaćali su se, odbijali ili dopunjavali predloženi prijedlozi koji su se na kraju oblikovali i slali Visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi na uvid i daljnje postupanje. Opisano pravilo koristilo se u svim pronađenim i analiziranim skupštinama.

Rezultati prijedloga i njihova uspješnost prihvaćanja kod Visoke kraljevske zemaljske vlade, kao i odgovori vlade na njih, nisu dolazili na vrijeme, a ponekad se uopće nisu na njih niti dobili odgovori. O tome se podrobnije saznaje iz analize treće zajedničke skupštine (održane 1879. godine) na kojoj je učitelj Đuro Ester pokrenuo pitanje sporoga rješavanja i dobivanja odgovara i postavio ga županijskom nadzorniku Lugiariću.

Kad smo se prije 3 godine ovdje, a kroz 2 godine u Koprivnici sastali na županijsku skupštinu, ja se dobro sjećam, da smo stvorili mnogo rezolucija i mnogo predloga, očekivajući, da ćemo dobiti povoljan odgovor na sve to, osobito gledom na ono, što zasieca u naš život, naime kvinkvenala, plaće, penzije itd. Sad je već treća županijska učiteljska skupština, a još odgovora nikako-

va i moli g. predsjednika, da blagoizvoli na znanje dati, da li je povoljno rješenje stiglo ili ne. G. predsjednik odgovori, da visoka kraljevska zemaljska vlada nije napose do sada ništa odgovorila ni na zaključke ni na predloge od god. 1876. i 1877. Nekoji pako zaključci i predlozi riješeni su naredbami visoke kraljevske zemaljske vlade.²⁸

U narednim se podnaslovima prema oblikovanim područjima prikazuju teme o kojima su skupštinari (mahom učitelji) raspravljali, kao i rezolucije te odluke koje su nakon većinskog glasovanja usvojili i slali Vladi na razmatranje.

3.1. Organizacija i kultura škole

Izlaganje na temu *Je li prelaz učitelja po mladež i učiteljstvo koristan ili ne? Ako jest, kako da se prema svrsi ponajbolje uredi?* pripremio je Đuro Ester, učitelj u Koprivnici. Ovo je druga tema i predavanje održano na drugoj zajedničkoj skupštini 3. srpnja 1877. godine u Koprivnici. Učitelj Ester je, prema uvidu u izvještaj, vrlo vješto uz svoju oštroumnost i pedagoški znanje obrazložio skupštini zašto smatra da je prijelaz učitelja itekako bitan i potreban u radu s djecom. U svom je izlaganju istaknuo da je sasvim nepraktično da jedan učitelj obrazuje iste učenike tijekom sva četiri razreda pučke škole, smatrajući to nepraktičnim pa čak i štetnim za učenike. Razloge za neprelaženje učitelja zajedno s učenicima u nove razrede vidi u tome što su pojedini učite-

²⁸ XXX., »Učiteljska skupština podžupanije križevačke i koprivničke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 21/14 (Zagreb, 1880), str. 214-218.

lji u jednom području sposobniji (npr. u jeziku ili matematici) od drugih učitelja pa njihovi učenici budu zaključeni za druga znanja koja su tim učiteljima bila manje interesantna. Najbolje rješenje bi bilo da se svake godine učitelji izmjenjuju u razredima, tako da se tijekom četiri godine svi učitelji izmjene i budu predavači u svakom razredu.

U više razrede treba uvesti strukovne predmete, a učitelji se trebaju sami rasporediti prema onim nastavnim predmetima koje najbolje poznaju i umiju predavati. Ovim pristupom učenici će dobiti najbolje od škole i učitelja. Na kraju izlaganja predložene su tri mogućnosti prelazaka učitelja po razredima, a koje glase:

1. *Prijelaz je učitelja na školah sa četiri učiteljske sile po mladež i po učiteljstvo koristan, ali ima biti uređen tako da mladež svih četiriju razreda tečajem četverogodišnje obuke budu obučavana po svih učiteljih istoga zavoda.*; 2. *Da se to omogući prelazi početkom svake godine bivši razrednik 4. razreda u 3., razrednik 3. razreda u 2., razrednik 2. razreda u 1., a onaj iz 1. u 4. razred;* 3. *U 1. i 2. razredu obučava razrednik u svih propisanih predmetih; u 3. i 4. je pako razredu strukovno predavanje, koje vrše razrednici 3. i 4. razreda.– Razrednici 1. i 2. razreda obučavaju opetovnjake.*²⁹

Temu *Koje su ponajglavnije zapreke u četverorazrednoj učionici sa jednom učiteljskom silom*, i kako bi se dale ukloniti? pripremio je učitelj Julio Filipašić iz Drnja. Predavanje je bilo izvedeno kao četvrta tema na drugoj zajedničkoj skupštini održanoj 4. srpnja 1877. godine u Koprivnici. Učitelj Filipašić istaknuo je mnoge prednosti i nedostatke rada u četverorazrednoj kombinaciji učenika i naveo prijedloge na koji bi se način ti nedostaci mogli ukloniti. Svakako je najveća zapreka rada jednog učitelja u ovakvoj razrednoj kombinaciji što se u isto vrijeme radi samo s jednim dijelom razreda, dok su drugi samostalni i korisno zaposleni obrazovnim radom. Ovaj način traži obvezu vođenja pozornosti prilagođavanja nastavnog gradiva i vremena obrade, a gradivo da se (što je više moguće) približi stvarnom životu i potrebama. Najveća prepreka u ovakvom obliku rada jest broj učenika u kombinaciji pa je jedan od prijedloga da u tom slučaju u razredu ne bude više od 60 do 80 učenika. Na kraju izlaganja, Skupština je prihvatila sljedeće prijedloge rezolucije:

1. *Ponajglavnija zapreka u četverorazrednih učionah sa jednom učiteljskom silom jest: težkoća zabaviti istodobno sva četiri razreda koristanom radnjom, pa je*

*zato učitelju smišljati o tom, kako da mladež po svih razredih istodobno koristno i plodonosno zabavi; 2. U četverorazrednih školah sa jednom učiteljskom silom imala bi se naukovna osnova stegnuti, a grane realne obuke imale bi se ujediniti u stvarnoj obuci na temelju čitanke, koje bi se samo pod jednim imenom »realna obuka« imale klasifikovati; 3. Učitelj neka nebude vezan na razredbu sati, već bi mu se imala dati podpuna sloboda, da na temelju naukovne osnove obuku onako udesi, kako to za najbolje ponadje; 4. Učitelju ovakovih škola obazirati se je takodjer na potrebu i buduće zanimanje mladeži, pa prema tomu i učevno gradivo urediti tako, da školska naobrazba bude što obćenitijom i prema potrebi praktičnoga života našega naroda udešena; 5. Svaka takova škola morala bi imati dvie, jednu uz drugu ležeće školske sobe, koje bi odgovarale svim zahtjevom i potrebam školskim; 6. U školah takove vrsti, u sva četiri razreda, ne bi smjelo biti više 60 do 80 djece; 7. Veoma koristno bi bilo, da se uz preparandiju ustroji i četverorazredna škola sa jednim učiteljem kao vježbaonica u kojoj bi se pripravnici mogli steći vještinu u rukovodjenju ovakovih zavoda.*³⁰

Učitelj Josip Hechtl održao je predavanje na temu *Što je uzrok, da se obuka u pučkoj školi ne razvija onako, kako bi se razvijati imala? Neka se iztaknu sve postojeće zapreke i neka se stave predlozi kako bi se te zapreke ukloniti dale?* Ovo je bila treća tema na drugoj odvojenoj skupštini Koprivničke podžupanije održane 7. rujna 1881. godine u Koprivnici. Izvjestitelj je vrlo živopisno i detaljno pripremio izlaganje o ovom pitanju, a u izvješću koje je napisano nakon skupštine pronalaze se oduševljenja nazočnih učitelja skupštinara uz povike »živio«, »pravo je« i »to je istina«. Zaključeno je da se nastava u velikom broju škola ne odvija onako kako je zakonski, ali i pedagoški propisano. Zapreke za to detektiraju se u tome što učitelji rade s ogromnim brojem učenika, ali i u nepoštovanju propisane zakonske osnove.³¹ Stoga se daju preporuke o izradi procedure za kažnjavanje učenika zbog nemarnosti pohađanja škole. Kako bi škole djeci bile interesantne trebaju biti opremljene suvremenim nastavnim sredstvima i pomagalicama, a učiteljima se na vrijeme moraju isplaćivati propisana davanja. U skladu s navedenim, skupština je prihvatila sljedećih šest rezolucija:

1. *da se naukovna osnova u obće, a osobito ona za škole s jednom i manje od četiri učiteljske sile znatno stegne; 2. da se svagdje, gdje broj školske djece došize*

²⁹ XXX., »Učiteljska skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/33 (Zagreb, 1877), str. 524–525.

³⁰ XXX., »Učiteljska skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/35 (Zagreb, 1877), str. 551–553.

³¹ Članak 20. Zakona iz 1874. godine propisuje da jedan učitelj može raditi s razredom do 80 učenika.

80, uzpostavi druga učiteljska sila; 3. da se glede pritjevanja nemarnjaka odborom školskim pripadajuća vlast prenese u potpunom smislu na učitelja kao predstojnika škole; 4. da se nastoji izhoditi, da sve škole budu obskrbljene potrebitimi učili; 5. da se uvede stroga kontrola, kako pojedini organi, a osobito poglavarstva polit. občina vrše školski zakon i 6. da se samomu učitelju zakonom osigurana dotacija vazda uredno podaje.³²

Rasprava o pitanju *Da li je propisana naukovna osnova za pučke škole s jednom učiteljskom silom pogledom na ustanovljeni broj učevnih ura, predmeta i razreda i sbilja, kako se veli preobsežna; te da li se i kako bi se imala stegnuti, da se svrha takovih škola ne promaši?* bila je na dnevnom redu obiju skupština koje su po prvi put održane odvojeno u rujnu 1880. godine. Na učiteljskoj skupštini podžupanije križevačke izlaganje na ovu temu pripremio je Vatroslav Horvat, učitelj iz Gornje Rijeke, a na skupštini podžupanije kopriivničke predavanje je pripremio učitelj Simo Kinder. U dostupnom i analiziranom izvješću održane skupštine Križevačke podžupanije ne pronalazimo širi opis predavanja i rasprave, već samo predložene i usvojene rezolucije. Analizom usvojenih rezolucija, možemo zaključiti da se učitelji skupštinari Križevačke podžupanije slažu da je potrebna izmjena dosadašnje propisane nastavne osnove. Velike razredne odjele potrebno je dijeliti i namjestiti više učitelja jer jedan učitelj s velikim brojem učenika ne može kvalitetno i obuhvatno obraditi predviđeno propisano gradivo.

1. Propisana naukovna osnova od 2. kolovoza 1875. br. 2949 sa jednom učiteljskom silom pokazala se je u praksi pogledom na obseg i broj predmeta i razreda u istinu preobsežna, zato bi ju valjalo ovako stegnuti: Na obćih pučkih školah s jednim učiteljem dieli se mladež na dva odjela. U prvi odjel spada prvi razred, dotično učenici prvoga i drugoga školskoga godišta; a u drugi odjel učenici drugoga i trećega razreda t.j. oni trećega i četvrtoga škol. godišta. Prema tomu imao bi se čl. 45. škol. zakona ovako promieniti: Obaveznost na polazak svakdanje škole sa dvie i više učit. sila traje pet, a opetovna obuka dvie godine; na školah pako s jednim učiteljem traje polazak svakdanje četiri, a opetovna tri godine; 2. Prema odjelom i razredom prve rezolucije valjalo bi predmete osim vjeronauka, koji spada u duhovnu oblast, stegnuti; 3. Pučka škola s jednom učiteljskom silom uz sadašnju osnovu ne odgovara svrsi, s

toga se ima stegnuti na 3 razreda sa obvezanošću od 4 godine polazka tako, da I. razred ima dva odjela, niži i viši. Čl. 18. škol. zakona ima se spojiti sa čl. 27. Obvezatnost na nastavu (opetovnu) obuku neka se razširi na tri godine; a čl. 57. škol. zak. Ob opetovnoj obuci gledom na jednu učiteljsku silu protegne na tri godine.³³

3.2. Odgojna funkcija škole

Izlaganje na temu *Ima li se tjelesna kazna rabiti disciplinarnim sredstvom u pučkih učionah ove zemlje?* pripremio je Ignjat Horvat, učitelj u Gornjoj Rijeci. Navedeno izlaganje održano je na prvoj zajedničkoj skupštini 7. kolovoza 1876. godine je da tema proizlazi iz okvira odgojnog, moralnog i didaktičkog područja. Ističe se da su propisom o školskom i nastavnom redu za pučke škole u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji od kolovoza 1875. godine, članak 23, propisana disciplinarna sredstva koja učitelj može koristiti kada se učenik ponaša neprimjereno. Postavlja se pitanje kako kazniti učenika kod kojega su iscrpljena sve propisana disciplinarna sredstva ako tjelesna kazna nije propisana. Posebno se istaknulo kako je mjera zadržavanja učenika nakon škole (zatvor) vrlo neprikladna za seoske škole iz razloga što pojedina djeca i po dva sata hodaju do škole, idu po šumama, preko brda i dolina, što svima stvara problem. Problem u ponašanju i izostajanju djece u školi pronalazi se i u kućnom odgoju jer roditelji lažu samo da zadrže dijete kod kuće kako bi im pomoglo u radu na zemlji ili oko stoke. Naglašeno je da je postalo sasvim normalno da gotovo svaki dan u svojim obiteljima djeca od roditelja budu grđena i tjelesno kažnjena radi discipline, ali u školi se ista ne smije primjenjivati. Činjenica je da djeca slabo polaze škole, neprimjernog su ponašanja pa je učitelju s puno djece razne dobi u različitim razrednim odjelima uspostavljanje discipline vrlo veliki problem. Istaknuto je kako se škole razlikuju od mjesta do mjesta i kako negdje šiba nikada neće biti korištena, a negdje samo izložena šiba ima odgojni učinak, dok će u drugoj školi šiba imati posla. Previše je učenika na jednog učitelja i potrebno je uvesti tjelesnu kaznu kao disciplinarno sredstvo za neposlušnu i prkosnu djecu. Disciplina u školi može biti primjerena samo ako se usklade svi odgojni čimbenici: dom, crkva, škola i država. Iz svega proističe kako je potrebno uvesti tjelesnu kaznu kao disciplinarno sredstvo u škole, ali ona treba biti dobro propisana na način kada i kako ju se smije upotrijebiti.³⁴

³² XXX., »Učiteljska skupština kraljevske podžupanije kopriivničke i grada Koprivnice«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 23/2 (Zagreb, 1882), str. 24.

³³ XXX., »Učiteljska skupština podžupanije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 22/25 (Zagreb, 1881), str. 428–430.

³⁴ XXX., »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/25 (Zagreb, 1876), str. 392–395.

Autor izlaganja iznio je deset prijedloga/rezolucija o primjeni tjelesne kazne kao disciplinarnog sredstva učitelja. Na kraju rasprave usvojeno ih je sedam:

1. U pučkih učionah ima tjelesna kazan rabiti disciplinarnim sredstvom i to: a) kod prestupaka: kradje, laži, klevete, zlostavljanja, zavadjanja na zao čin, prkosa, dokazane nemarnosti, svojevoljnoga izostajanja od predavanja; b) kod prestupaka, rad kojih je diete već kažnjeno bilo svimi blažimi sredstvi, ali bezuspješno; 2. Tjelesno kazniti smije se samo šibom; 3. Prvi put valja kazniti na samu; treba li kazan opetovati, neka se ova vrši pred cilim razredom za dječake po dječaku pred dječaci, za djevojke po djevojki pred djevojčicama; 4. Početnike dotično početnice nevalja kazniti barem tako dugo, dok se točno neupoznaju sa disciplinarnim propisi; 5. Tjelesnu kazan valja izvesti onoga dana, kojega je konstatovan kažnjiv čin; kazan do tri udarca izvršuje učitelj sam, a veću u sporazumku i prisutnosti ravnajućeg učitelja ili mjestnoga školskoga nadzornika; 6. Učitelj neka nikada neizvršuje kazan svojom rukom, već koji od učenika ili učenica dotičnoga razreda; 7. Učitelj neka bilježi tjelesno kažnjjenje u posebnu knjigu; neka naznače vrst prestupka, broj udaraca i kazna, a i rezultate o djelovanju kazne.³⁵

U analizi sadržaja za ovaj rad ističe se četvrta predložena, ali odbijena rezolucija koja je isticala potrebu izostavljanja dotada barbarskih načina provođenja tjelesne kazne poput čuškavanja rukom po licu, udarci dlanom, natezanja za kosu, udaranje glavom o školsku ploču, zid i o glavu drugog učenika. Čuškavanje rukom po licu, udaranja pešću, natezavanje za vlasi; udaranje glavom o školsku ploču, o zid, glavu sudruga, neka posve izostane iz učione.³⁶ Ova rezolucija spojena je s drugom u kojoj se provođenje tjelesne kazne provodi isključivo šibom. Zanimljiva rasprava vodila se i oko toga zašto djevojčice nisu obuhvaćene propisom kada je u pitanju provedba tjelesne kazne. U predloženim odlukama predviđa se tjelesna kazna samo za dječake, sa čime se veliki broj učitelja skupštine nije složilo. Učitelj Hechtl iznio je svoje viđenje u kojem tvrdi kako je u odgoju djevojaka jednako važno istjerati zločestoću kao i kod dječaka: ... jer me je kao učitelja na dvospolnih školah naučilo izkustvo, da zločestoj djevojci isto tako treba muhe izganjati šibom, kao i zlu dječaku. Naučilo me izkustvo, da većput u zlu djevojke i nadkriljuju dječake, te zato nalazim potrebnim, da se i na nje protegne tjelesna kazan za prekršaje navedene.³⁷ Učiteljica Potočić iznijela je

osobno iskustvo, tvrdeći da učitelji koji nisu radili s razredima u kojima su samo djevojke, a kojih po gradovima ima, nisu upoznali što znači zločesta djevojka/učenica. Ona je istaknula mišljenje da, ako je šiba potrebna dječaku, onda je itekako potrebna zločestoj i prkosnoj djevojčici: ...ako nisu gore od dječaka, sigurno bolje nisu...ako treba šiba dječaku, po gotovo treba zločestoj, prkosnoj djevojčici...³⁸

Odgovore na pitanje *Koji su najglavniji uzroci, da mladež nemarno polazi učionu i kako bi se tomu zlu doskočiti dalo?* pripremio je Jakob Šalamun, ravnajući učitelj u Koprivnici. Predavanje je održano na prvoj zajedničkoj skupštini 7. kolovoza 1876. godine u Križevcima kao druga tema. Naglašeno je da se školstvo još uvijek nije udomaćilo u svijest naroda i da zbog toga djeca ne polaze školu. Ako se negdje stupanj samosvijesti oko polaska djece u školu povećao, to je isključivo zbog marljivosti učitelja i političke vlasti na tom području. Mnoga su učiteljska mjesta popunjena zamjenicima ili učiteljima s vrlo slabim pedagojskim i didaktičkim znanjima. Navedeni čimbenici usporavaju uspješan razvitak narodnog školstva na našim prostorima. Vrlo širok djelokrug rada učitelja iziskuje i visoka obrazovna znanja, a upravo to nedostaje ovoj profesiji. Djeca mogu zavoljeti školu i redovito ju polaziti, ako u njoj djeluju dobri učitelji koji svoj posao rade sa žarom i ljubavlju. Zanimljiv i predan učitelj privući će djecu na redoviti odlazak u školu, a roditelje da ih s radošću u nju šalju. Nemarni i neuredni učitelji odgajaju i takve učenike, a preko njih odgajaju i takve roditelje. Naglašeno je kako politička oblast u kojoj se škola nalazi mora voditi brigu o otklanjanju zapreka za njezino nepohađanje, a tu se ističe: nemarnost roditelja, nekažnjavanje onih koji školu ne polaze, posao pastira, uređivanje puteva do škole i siromaštvo. Za rješenje ovih poteškoće, predloženo je pet rezolucija, od kojih su usvojene sljedeće:

1. Učiteljevo moralno djelovanje i nastojanje oko promicanja školstva neka bude takovo, da po njem i mladež i roditelji osjete blagodat škole; 2. Nemarnu polazku škola krivo je dosadanje neuredno pritjerivanje djece u školu, i zato imala bi se občinska poglavarstva staviti pod strogu kontrolu glede vršenja prijave mj.šk. odbora o nemarnu polazsku; 3. Čl. 11. i 12. naredbe k. zem. vlade odjela za bogoštovje i nastavu od 6. listop. 1875., br. 4613, o polazku škole pokazali su se u praksi neshodnimi, te bi se imali promieniti tamo, da je učitelj

³⁵ XXX., »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži 17/26 (Zagreb, 1876), str. 405-411.

³⁶ XXX., »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži 17/26 (Zagreb, 1876), str. 405-411.

³⁷ Isto, str. 408.

³⁸ Isto, str. 408-409.

dužan svakih 8 dana prijaviti nemarno školu polazeću mladež nadležnoj političkoj oblasti, da ju ona u školu pritjera; 4. Više vlasti neka bi se starale, da se odklone u narodu sve zapreke, koje prieče marljiv polazak škole, kao što je: pomanjkanje obćih pašnjaka, pastirstvo, uređenje puteva itd.³⁹

Učitelj Đuro Ester iz Koprivnice pripremio je izlaganje na temu *Kako i kojim načinom bi se moglo djelovati, da čitanje omili mladeži školskoj, a kroz nju i puku?* Predavanje je održano kao treća tema na trećoj zajedničkoj skupštini održanoj 5. kolovoza 1879. godine u Križevcima. U izlaganju se ističe kako je školska obveza djecu poticati na što više čitanja, s obzirom na to da je zadaća škole djecu učiti čitati, pisati i računati. Kako bi djeca zavoljela čitanje, potrebno im je pružiti raznoliko i dobro štivo. Svaka škola morala bi imati ustrojenu knjižnicu i nastojati prikupiti što više raznolikog štiva koje učenici mogu koristiti. Pozornost posebno treba posvećivati nabavci štiva koji uglavnom treba biti zabavnog i poučnog karaktera. Navodi se kako je za ovu djelatnost potrebno sačiniti evidenciju kako bi se iz nje moglo doznati što se čita i koliko učenici zaista čitaju, uz obvezu da se na kraju školske godine najmarljivije čitatelje i nagradi. Ovo bi mogao biti jedan od načina da se kod ostalih učenika pobudi želja za čitanjem i nagradom, javnim pohvalama i isticanjima. Učenicima je potrebno pribaviti časopise za mladež od kojih se posebno ističe časopis »Smilje«. Uz osnivanje školskih knjižnica potrebno je raditi i na otvaranju pučkih knjižnica kako bi i narodu knjiga bila bliska i što dostupnija. Čitanjem dobrih knjiga mladi ne samo da razvijaju vještinu čitanja, nego razvijaju i naviku za čitanjem u zrelijoj dobi. Nakon izlaganja, autor je predložio i pet rezolucija vezanih uz spomenutu temu:

1. *Nastoj škola neprestano svojom prema tomu svrsi shodno udešenom svestranom obukom predočiti mladeži korist čitanja i pružaj joj za čitanje valjanje zabavno-poučne knjige iz svoje dobro obskrbljene školske učeničke knjižnice, ter nastoj osvjedočiti se, da li su i kojom pomnjom knjige pročitane, a najmarnije čitaše pohvaljuj, izvisuj i nagradjuj knjigami zabavno-poučnimi po mladež i roditelje ne samo tečajem godine, nego i prigodom dieljenja nagrada koncem školske godine, kojom sgodom opet ne propusti izreći pohvalu marnim a ukor nemarnim čitaocem, pače marnjake iztakni u školskom izvješću osobitim kraj imena postavljenim znakom;* 2. *Nastoj škola što više razširiti medju mladež*

poučno-zabavne časopise za mladež, kao što je n.pr. »Smilje«, u kojih neka se vrstnije radnje učeničke štampaju pod imenom dotičnikovim, kao što se neka u takovih listovih svake godine štampaju imena njihovih predbrojnika; 3. *Nastoj, koga se tiče, da bude što više valjanih i jeftinih zabavno-poučnih knjiga za mladež, a tako ve kao i sve školske knjige i čitanke da budu obskrbljene što vjernijimi po mogućnosti bojadisanimi slikami;* 4. *Škola opetovnica osobito bdij nad tim, da opetovnjaci podaju račun ob onom, što su čitali, a ne izdavaj im prije odpustnica, dok niesu dovoljan broj pročitanih i razumljenih knjiga;* 5. *Nastoj, koga se tiče, da se ustroje pučke čitaonice, pučka čitanja i predavanja, a osobito nastoj u narod uvesti svojim načinom jeftinih knjiga, kao što su one Jeronimskoga društva, neke Hrv. pedagog.–književnoga sbora i Sbora duhovne mladeži u Zagrebu.⁴⁰*

Tema *Jesu li nagrade poticalo na marljivost? Ako jesu, kako, kada i kakove bi se u pučkoj školi najuspješnije rabiti mogle?* bila je na dnevnom redu obiju skupština održanih u rujnu 1880. godine, a koje su po prvi put održane odvojeno. Na skupštini podžupanije križevačke ovu je temu pripremio Adam Smaić, ravnajući učitelj u Vrbovcu. Na skupštini podžupanije koprivničke ovu je temu pripremio učitelj Mijo Židovec. Učitelj Smaić je, nakon kratkog izlaganja, objasnio što su to nagrade i koju svrhu imaju u radu s djecom i mladima te predložio tri rezolucije. Prva je primljena uz manje izmjene, a druge dvije prihvaćene su bez primjedbi. Rezolucije su:

1. *Nagrade su uzgojno i disciplinarno sredstvo, te su kao takovo svakako poticalo na marljivost; jer a) očute djecu ugodne posljedice svojega dobroga čina i b) jer su povod idejalnomu ponašanju;* 2. *Da uzmognu nagrade uspješno djelovati: a) neka se nagrade samo takovi čini, koji pokazuju dobru misao i zavise od slobodne volje djeteta, a k tomu trebaju obodrenja učiteljeva; b) neka se pri nagradjivanju obazire na duševne i tjelesne vlastitosti djeteta; c) neka se nagradjuje što redje i manji broj djece;* 3. *Najuspješnije se mogu rabiti kao nagrade: a) zadovoljstvo i ljubav učiteljeva; b) pismene pohvalnice i upisi u častnu knjigu; c) liepe knjižice morlanoga i poučnog sadržaja; d) slike koje imaju biti sa estetičkoga gledišta što ukusnije.⁴¹*

Učitelj Mijo Židovec održao je vrlo kratko izlaganje u kojem je naglasio da su nagrade vrlo važan i neizosta-

³⁹ XXX., »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/27 (Zagreb, 1876), str. 422–426.

⁴⁰ XXX., »Učiteljska skupština podžupanije križevačke i koprivničke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 21/15 (Zagreb, 1880), str. 233–237.

⁴¹ XXX., »Učiteljska skupština podžupanije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 22/25 (Zagreb, 1881), str. 427–428.

van odgojni element koji učitelj koristi u radu s učenicima. Nakon izlaganja predložio je pet rezolucija koje su prihvaćene bez izmjena:

1. *Svrsi shodne nagrade veoma su korisno poticalo na marljivost, jer ne samo da zajamčuju revnost nagrađenih, već one i nemarne, nenagrađene privlače na nasljedovanje odlikovanih;* 2. *učenici, koji uz posijanu marljivost i povjerljivu čudorednost postignu kroz oba poljeća valjan napredak, nagrađuju se javno bez obzira na njihove sile i naravne vrline;* 3. *uz obično na razpolaganje stojeće nagrade, kao što su: ljubeživ pogled, pohvala itd., koje se u svako vrijeme rabiti mogu, nagrađuju se odlični učenici poučnim knjižicama ili drugom kojom nagradom javno te svečanim načinom svršetkom školske godine;* 4. *Svi nagrađeni upisuju se u za to određenu počastnu knjigu, koju treba da svaka škola imade;* 5. *Nagrade valja rabiti što redje, da se prečestom uporabom istih ne promaši cilj.*⁴²

Izlaganje na temu *Opažava se, da školska disciplina mladeži dnevimice gine sve to većma na uštrb morala. Što bi se učiniti imalo da se ista svede u potrebite stege?* pripremio je ravnajući učitelj u Virju, Stjepan Štefanov. Predavanje je održano 5. rujna 1881. godine u Koprivnici kao druga tema na drugoj samostalnoj skupštini podžupanije koprivničke. Predavanjem je istaknuto kako škola snosi najmanju odgovornost zbog opadanja školske discipline, a najveća odgovornost za to pada na obitelj i dnevni tisak. Duša je svake škole učitelj i stoga je ona onakva kakav joj je učitelj. Da bi školska disciplina (zapt) odgovarala duhu vremena i zakonu, predloženo je devet zaključaka, no nakon poduže rasprave skupština je prihvatila sedam rezolucija:

1. *Da školska disciplina danomice pada, nije opravdan izgovor; nu da ipak željenim plodom urodi, nije kriva škola, već roditeljski dom i ini na to pozvani faktori, kojim je nastojati, da školski uzgoj u svakom pogledu napreduje;* 2. *Da učitelj pazi na vladanje djece ne samo u školi, nego po mogućnosti i izvan nje;* 3. *Da učitelj gleda svakom sgodom pobuditi ljubav i volju roditelja za čudoredan uzgoj djece, te da se ustroje takova društva, kojim bi bila svrha unapredjivati čudorednost puka;* 4. *Da se ustroje uz školske knjižnice i svrsi shodne pučke knjižnice, te da se pobudi interes za nje među pukom i odraslijom mladeži;* 5. *Da brane i podpomažu učitelja u izpunjavanju njegovih zvaničnih dužnosti svi zakoniti organi, kao što i druge činovnike;* 6. *Da se čim*

prije uvedu popravionice, ako je moguće; 7. *Da gg. vjeroučitelji prama danoj im dužnosti takovoj točnije odgovaraju.*⁴³

3.3. Obazovanje i školski kurikulumi

Temu *Uzrok stilističkog neznanja pučke školske mladeži i kako bi škola proti tomu djelovati imala?* priredio je učitelj Antun Fržić. Predavanje je planirano kao treća tema na prvoj zajedničkoj skupštini 8. kolovoza 1876. godine u Križevcima. Učitelj Fržić u svom izlaganju tvrdi kako škola, uz prenošenje znanja, mora voditi pozornost za razvoj duha učenika, oplemenjivanja srce i priučavati ih lijepom i skladnom govoru i razmišljanju. Ono što učenik misli mora moći skladno izgovoriti i lijepo zapisati.⁴⁴ Upravo je važna uloga učitelja da u svim razredima kod učenika razvija mišljenje i govor te stilsko pisano izražavanje. Već od prvog razreda je, počevši od prepisivanja u početnice, potrebno da učitelji od učenika traže samostalno sastavljanje izreka i na taj način razvijaju vještinu pisanog izražavanja. Na kraju izlaganja predloženo je šest zaključaka koji su nakon rasprave ostalih prisutnih učitelja dorađeni i prihvaćeni. No, zbog vrlo kratke interpretacije izvješća nemoguće je oblikovati potpunu sliku prihvaćenih rezolucija.

Križevački učitelj Kvirin Vidačić priredio je izlaganje na temu *Kojim smjerom da udari realna obuka u pučkoj školi da bude od koristi?* Predavanje je održano kao četvrta tema na prvoj zajedničkoj skupštini 8. kolovoza 1876. godine u Križevcima. U izlaganju vrlo je jasno naglašena izuzetna važnost realne obuke u kojoj se ono što učenici vide bolje razumije i pamti, nego što je to slučaj ako se sadržaji samo slušaju. Nastava iz svih predmeta treba biti što više praktična i realna, a samo ono što se ne može prirodno prikazati neka se prikaže pomoću slika. Nastavu je potrebno organizirati i u prirodi gdje se zorno mogu objasniti pojmovi i dio teorije. Zaključno su se učitelji složili da je realna nastava itekako potrebna u radu s djecom i mladima te da ju treba što je moguće više primjenjivati. Na osnovu toga, predložene su i usvojene sljedeće rezolucije:

1. *Realnoj obuci u pučkoj školi nije svrhom samo znanje, već i intelektualno, moralno, religiozno i estetično izobraženje;* 2. *Realna se obuka u pučkoj školi neima smatrati posebnim predmetom, već podupirućom i dopunjujućom polugom jezikoslovne obuke, s toga mora svaki sat realne obuke istoj biti u prilog na temelju zor-*

⁴² XXX., »Učiteljska skupština podžupanije koprivničke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 22/26 (Zagreb, 1881), str. 442.

⁴³ XXX., »Učiteljska skupština kraljevske podžupanije koprivničke i grada Koprivnice«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 23/1 (Zagreb, 1882), str. 11-13.

⁴⁴ XXX., »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/28 (Zagreb, 1876), str. 44

ne obuke i propisanih čitanaka; 3. Realna obuka neka bude praktična i najbližnjim potreboćam građanskoga života uslužna, s toga se neka uzme samo najpotrebitije, i to ne udaljena, već domaća i bližnja realija; 4. Realna obuka neka se osniva po mogućnosti na predmetih, kojih se mogu zrijeti u naravi.⁴⁵

Ravnajući učitelj iz Virja, Stjepan Štefanov, pripremio je izlaganje o pitanju *Kako bi se imala računstvena obuka u pučkoj školi priuđesiti, da se što veći rezultati postignu?* Izlaganje je održano kao peta tema na drugoj zajedničkoj skupštini 4. srpnja 1877. godine u Koprivnici. U svom govoru učitelj je pružio teorijske spoznaje o važnosti matematike kao praktične vještine za svakog pojedinca, a zatim je iznio i preopširne osnove koje učenici trebaju i na koji način savladavati po godištima. Na kraju izlaganja iznio je 5 prijedloga kako treba osmisliti nastavni plan i program iz matematike. Njegovi prijedlozi nisu naišli na široko odobravanje tijekom rasprave prisutnih učitelja. Najžustriju kritiku protiv predloženih načina i osnova računarske obuke izgovorili su učitelji Kirar, Ester, Filipašić, Smajčić i Horvat. Navedeni su zagovarali propisanu nastavnu osnovu za matematiku, no smatraju da se u školama na selu s jednim učiteljem nastavne osnove trebaju prilagoditi i obvezno izbaciti računanja s razlomcima. Navedeni sadržaji smatrani su nepotrebnima u seoskim školama jer njihovim polaznicima najviše trebaju praktična matematička znanja. Prijedlozi učitelja išli su u smjeru potreba izrade novih matematičkih udžbenika koji će odgovarati potrebama hrvatskih polaznika, a ponajviše seoskoj djeci. Nakon rasprave o predloženim izmjenama, doneseno je jednoglasno pet sljedećih prijedloga:

1. U računstvenoj obuci valja već od početka nastojati, da zadobe djeca o svakom broju jasan i čist pojam; da se to sigurnije postigne, valja početnikom svaki broj na moguće načine zorno predočiti; 2. Već od početka mora biti napametno računstvo uporavljeno, a pismeno može biti čisto; 3. Svaki stupanj računstva mora se temeljiti na napametnom; 4. Gradivo računstvene obuke u pučkih školah imalo bi se svrsi shodnije podieliti na razrede, pa s toga bi valjalo računice za sva četiri razreda preraditi ili nove sastaviti; 5. Računske zadaće neka se vade iz života, i neka budu udešene prema potrebi budućega zanimanja mladeži; a učitelju valja

nastojati, da djeca u rešavanju računskih zadaća postignu čim veću sigurnost i okretnost.⁴⁶

Josipa Ublodka, učiteljica u Križevcima, pripremila je izlaganje na temu *Na koje predmete u djevojačkih školah imala bi se staviti osobita važnost, da te zavode narod oblubi i koristnimi zavodi spozna?* Predavanje je održano kao treća tema na drugoj zajedničkoj skupštini 4. srpnja 1877. godine u Koprivnici. Analiza izvješća ukazuje kako je izlaganje bilo vrlo poučno i zanimljivo s puno pažnje i detalja. U izlaganju izdvojilo se »robovsko« stanje u kojem se nalazi ženski spol na našim prostorima, ističući vrlo malu ili gotovo nepostojecu obrazovanost djevojaka za koje je važno omogućiti kvalitetan odgoj u školama. Obrazovanju djevojaka treba pružiti pozornost kako bi bile dobre majke, vjerne supruge, vješte i marljive gospodarice. Djevojke je moguće privući pohađanju škola samo ako ih zavole i u njima budu slušale predmete koji zasijecaju u ženski djelokrug života i djelovanja. Izlaganjem se posebna pozornost u obrazovanju djevojaka treba posvetiti predmetima kućnog uzgoja i ručnoga rada, a najmanje predmetima gramatike, naprednog računanja, gimnastike i slično. Više vremena u radu škole potrebno je posvetiti predmetima od kojih će buduće žene i majke imati praktične i materijalne koristi.⁴⁷ Na kraju izlaganja predloženo je pet prijedloga/rezolucija o tome koje predmete u djevojačkim školama treba njegovati i dati im prednost kako bi bile prihvaćene kao korisni članovi društva. Prijedlozi su bili:

1. U djevojačkih pučkih školah, da ih narod koristnimi prozna i oblubi, ima se staviti osobita pažnja i njegava na kućanstvo i ručno djelo; s toga treba: 2. Da odgajanje najviše smjera na to, da djevojčice svojski obljube domaći i obiteljski život; 3. Učiona ima nastojati, da budu djevojčice što samostalnije u pojedinim predmetih; da njim nauk i stečeno znanje bude moralne i materijalne koristi; 4. Učevni predmeti imali bi se u prilog mjestnim okolnostima i budućemu zvanju učenica stegnuti, a na kućanstvo i ručno djelo što više obzir uzeti; 5. Da se djevojčice u ručnih poslovih, a osobito u kućanstvu, što više usavršivati mogu, valjalo bi za opetovnice ustrojiti poseban tečaj (gdje je moguće) od najmanje jedne godine iza svršene i zakonom propisane obuke.⁴⁸

Učitelji Stjepan Hudec i Marko Grivić pripremili su, svaki za po jednu podžupaniju, predavanja na temu

⁴⁵ XXX., »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/31 (Zagreb, 1876), str. 488-490.

⁴⁶ XXX., »Učiteljska skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/35 (Zagreb, 1877), str. 55.

⁴⁷ XXX., »Učiteljska skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/33 (Zagreb, 1877), str. 526-527.

⁴⁸ XXX., »Učiteljska skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/33 (Zagreb, 1877), str. 526-527.

Koje grane gospodarstva zaslužuju osobitu pažnju u ovih krajevih, i kako bi ih pučka škola najuspješnije i najkorisnije unapredjivati mogla? Navedena tema bila je prva na drugoj zajedničkoj skupštini 3. srpnja 1877. godine u Koprivnici. Obojica učitelja su u izlaganjima istaknula da gospodarstvo u križevačkim krajevima ne napreduje. Vinogradarstvo zaostaje zbog nepoznavanja pravilne rezidbe i izostajanja sadnje plemenitije sorte vinove loze jer se tražila količina naspram kvalitete. U ratarstvu problem je nepraktičnog obrađivanja zemljišta i slabog gnojenja. Narod Križevačke županije slabo je mario za voćarstvo, vrlo slabo su se sadile nove sorte i nije se vodila briga o voćkama. Najviše se od svih voćaka uzgaja šljiva. Premalo je kućnih vrtova, a pčelarstvom i svilarstvom bavili su se vrlo rijetki. Učitelj Hudec predložio je da se školska mladež od najranije dobi počne poučavati navedenim granama gospodarstva. Za potrebe toga, predlaže se da dvije ili više bližih škola ustroje jedno gospodarstvo na koje bi učenici više puta godišnje dolazili i na njemu bi se praktično osposobljavali. Brigu o gospodarstvu trebalo bi povjeriti iskusnom seljaku ili rataru pod nadzorom učitelja. Svaka škola trebala bi imati svoj školski vrt u kojemu bi se nalazio pčelinjak, uređeno gnojište pomoću kojeg bi se učenici poučavali kako pravilno pripremati gnoj za zemljište. Za kraj predlaže se osmisliti priručnik za rad u gospodarstvu za polaznike opetovnica. U raspravu su se uključili mnogi učitelji koji su upozoravali da se mora pripaziti kako pučki učitelj ne bi postao učitelj gospodarstva, a zanemarivao ostale nastavne predmete. Učitelji su bili mišljenja da nije potrebno ustrojavati posebno gospodarstvo, već da je moguće iskoristiti postojeća koja se nalaze u blizini škola. Složili su se da svaka škola treba raditi na ustrojavanju školskog vrta za praktičan rad učenika. Nakon rasprave, skupština je usvojila pet prijedloga:

1. Uz voćarstvo, vrtlarstvo i pčelarstvo imade se u ovih krajevih posvetiti sva pozornost, između inog poljodjelstva, i vinogradarstvu; 2. Da može pučka škola na ove važne grane gospodarstva uplivati plodonosno, mora uz svaku školu obstojati dosta prostran vrt, u kojem bi se pomenute struke gospodarstva dovoljno gojiti mogle; 3. Obćini je zadaćom brinuti se, da se školski vrt obskrbi nesamo plemenitim voćkama za razplod i najplemenitijimi vrstmi trsića, već i za to, da svaka područna joj škola imade u školskom vrtu pčelinjak, i najmanje tri pčelca Djerzonovih trnka; 4. Učitelj neka nastoji svakom mogućom sgodom i stariji naraštaj

praktično podučiti u cijepljenju i gojenju plemenitih voćaka, namještanju pčelinjaka i inog postupanja sa pčelci, rezanju trsa i o razredjivanju vrta. Školski vrt pako ima biti ogledalom u svakom obziru na narod; 5. Za opetovnicu neka se sastavi knjiga s naslovom: »Poučnik u gopodarstvu«, a ne čitanka, da on i odraslim omili, te bude u svakom slučaju pravi kažiprst raznih gospodarstvenih stvari.⁴⁹

Tema *Da li su čitanke (Početnica i Bukvar) dosadanjom porabom u pučkih školah pokazale shodnimi i praktičnimi? Ako ne, neka se naznači, što i kako bi se moglo u njih promieniti?* izlagan je kao prva na trećoj zajedničkoj skupštini održanoj 4. kolovoza 1879. godine u Križevcima. Predavanje vezano uz »Početnicu« pripremio je Josip Kirar, učitelj u Koprivnici, a predavanje vezano za Bukvar⁵⁰ učitelj Grbić iz Velike Mučne.

Učitelj Kirar u svom je izlaganju naglašavao da se po novoj početnici djeca mogu poučavati pisanju i čitanju, ali da se uviđaju određene nepravilnosti koje bi trebalo ispraviti. Slaže se da je autor početnice napravio ozbiljan posao, ali da je to bio veliki posao i da ga jedan osoba nije mogla u potpunosti pravilno odraditi. Stoga je na učiteljima zadaća da daju prijedloge kako bi se Početnica prilagodila duhu i kulturi našeg naroda. Predložio je jednu rezoluciju i niz izmjena na ovu temu koje je bilo potrebno napraviti, a koje čine sastavni dio izvješća koji se šalje Visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi: *1. Nove Početnice pokazale su se dosadanjom porabom neshodnimi i nepraktičnimi, jer da budu shodne i praktične, imalo bi se u njih promieniti slijedeće, itd.*⁵¹

Učitelj Grbić svoje pripremljeno izlaganje nije održao jer se složio da Bukvar bude usklađen prema rezolucijama prihvaćenima i za Početnicu. Skupština je odlučila da se o ovoj temi ne raspravlja jer nedostaju učitelji koji se njom služe i koji najbolje mogu dati uvid u prednosti i nedostatke Bukvara.

U izvješću s učiteljske skupštine Koprivničke podžupanije pronalazimo nešto širi opis rasprave nakon predavanja učitelja Kindera. Sudionici skupštine složili su se s činjenicom da je propisana nastavna osnova za četverorazredne pučke škole s jednim učiteljem preopširna i da učitelji ne stižu kvalitetno obraditi sve gradivo, a usto je u određenim dijelovima osnova preteška za učenike. Na kraju rasprave usvojene su sljedeće rezolucije:

1. Čitanje mora se stegnuti tako, da se ćirilica uči čitati u II. Razredu tek drugo poljeće, te valja da bude

⁴⁹ XXX., »Učiteljska skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/32 (Zagreb, 1877), str. 509-511.

⁵⁰ Bukvar je početnica za prvo učenje, pisanje i čitanje, ali na ćirilici.

⁵¹ XXX., »Učiteljska skupština podžupanije križevačke i koprivničke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 21/14 (Zagreb, 1880), str. 217.

stegnuto samo na štiva zabavno-poučna sadržaja; 2. Iz slovnice neka se istom u III. razredu uči, što je prosta izreak i koje su joj glavne česti, a u IV. Razredu neka se nastavi uputa o razširenoj i sastavljenoj izreci uz dosadašnje propisano gradivo; 3. Iz računstva dovoljno je, da djeca budu vješta i sigurna u računanju četiriju vrsti računa s jedno- i višeimenim brojevi, sa desetičnim i najobičnijim prostim slovcima budućoj potrebi praktičkoga života; 4. Iz poviesti dovoljno je u III. Razredu poznavanje najznamenitijih događaja iz hrvatske poviesti do kralja Kolomana, a u IV. Razredu od kralja Kolomana do današnjeg doba; 5. Iz geometrijskoga oblikoslovja neka se za IV. Razred izpusti proračunba bridnjaka i višekutnjaka.⁵²

Interpretacija zaključaka o nastavnoj osnovi na odvojenim skupštinama pokazuje da su učitelji Križevačke županije suglasni oko toga da je nastavna osnova preopširna, da treba smanjivati broj učenika u razredima i zapošljavati više učitelja.

Ravnajući učitelj u Ludbregu, Antun Fržić, pripremio je izlaganje na temu *Da li su slovnice uz nove čitanke za 2. i 3. razred pučkih škola porabom pokazale shodnim i praktičnim? Ako nisu, neka se naznači, što i kako bi se u pojedinim od njih imalo promijeniti?* Ovo je bila prva tema na drugoj odvojenoj skupštini Koprivničke podžupanije održane 5. rujna 1881. godine u Koprivnici. Učitelj Fržić vrlo je detaljno pripremio predavanje o pozitivnim i negativnim stranama Slovnica za 2. i 3. razred i što u njima svakako treba izmijeniti. Nakon izlaganja povela se rasprava na kojoj je zaključeno da je potrebno imenovati odbor koji će ponovno detaljno pregledati Slovnice prema predloženim izvjestiteljevim izmjenama i podnijeti konačne zaključke skupštini. U sastav Odbora imenovani su: kao izvjestitelj Fržić, a kao članovi učitelji Kinder, Ester, Mitrečić, Zdešić, Zec, Milanović te učiteljice Kirarka i Šimunovićeve.⁵³ Zadnjeg dana skupštine učitelj Fržić podnio je izvješće Odbora u kojem se zaključuje da je Slovnica 2. razreda praktična u svojoj osnovi, vježbama i zadaćama, ali se predlažu tri izmjene. Slovnica 3. razreda sadrži praktične vježbe i zadaće, ali je gradivo preopširno i potrebno je njegovo prilagođavanje i to u trinaest izmjena.⁵⁴ Sve izmjene u slovnica poslana su kao dodatak izvješću koji se slao Visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi na uvid i razmatranje.

3.4. Školstvo i školski propisi

Da li su podžupanijski učiteljski sastanci u istinu bezkorisni i suvišni, kako se je stalo širiti privatno mišljenje? bilo je pitanje održano kao druga tema na trećoj zajedničkoj skupštini 5. kolovoza 1879. godine u Križevcima, za koje je izvještaj pripremio učitelj Franjo Modec. Ova teme trebala je biti održana treći dan skupštine, ali je učitelju Modecu 5. kolovoza umrla majka i, s obzirom na to, skupština je prihvatila da se tema prebaci za dan ranije tako da učitelj Modec sutradan može prisustvovati pogrebu svoje majke.⁵⁵ Ovo je pokazatelj osobne požrtvovnosti i osjećaja važnosti prisustvovanja županijskoj učiteljskoj skupštini, usprkos velikom osobnom gubitku. U svojem je izlaganju Modec vrlo jasno i temeljito obrazložio zašto su učiteljske skupštine potrebne i apelirao je da svi učitelji moraju doprinositi radu skupština na način da se uključuju u rasprave sa što više prijedloga i držanjem praktičnih predavanja.

Učitelj Vatroslav Horvat istaknuo je da su učiteljske skupštine potrebne jer se na njima donose zaključci u svrhu unapređivanja razvoja škola, širi se duh obrazovanja među učiteljskim staležom, pružaju se savjeti i praktična rješenja za poboljšanje nastave, pobuđuje se želja za napredovanjem i stvaranjem sloge među učiteljima. Posebna važnost skupština ogleda se i u tome što Visoka kraljevska zemaljska vlada u učiteljskim skupštinama pronalazi savjetnika u kreiranju obrazovne politike, usvajajući i razmatrajući prijedloge i odluke koje donose. Na kraju izlaganja učitelj Modec predložio je tri zaključka za raspravu o tome zašto su županijske i podžupanijske skupštine važne, ne samo za učitelja kao pojedinca, nego i za čitav učiteljski stalež. Nakon kraće rasprave, skupština je prihvatila dva prijedloga, a treći je izmijenjen. Konačni zaključci na ovu temu formulirani su kao:

1. Podžupanijske učiteljske skupštine potiču učiteljstvo na duševni rad; one su ogledalo duševnoga napredka pojedinih učitelja, te svega učiteljstva domovine naše. S toga su veoma potrebne za razvoj narodnoga nam školstva i po dalju naobrazbu pučkoga učiteljstva; 2. Sva pitanja razpravnoga programa neka rješava svatko od učiteljstva. Ali da bude rad i svakomu omogućen, a pojedinac nepreobterećen, nužno je, da se učiteljstvo podžupanije grupira u toliko grupa, koliko je

⁵² XXX., »Učiteljska skupština podžupanije koprivničke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 22/26 (Zagreb, 1881), str. 441-442.

⁵³ XXX., »Učiteljska skupština kraljevske podžupanije koprivničke i grada Koprivnice«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 23/1 (Zagreb, 1882), str. 11.

⁵⁴ XXX., »Učiteljska skupština kraljevske podžupanije koprivničke i grada Koprivnice«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 23/2 (Zagreb, 1882), str. 23-24.

⁵⁵ XXX., »Učiteljska skupština podžupanije križevačke i koprivničke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 21/15 (Zagreb, 1880), str. 231.

razpravnih pitanja. Svaka grupa ima izraditi jedno pitanje, tako, da sve grupe sva pitanja izrade. Grupe si biraju između sebe svake godine drugoga izvjestitelja, te je dužan dotični izabranik to i primiti; 3. Učiteljstvo razpravna pitanja za podžupanijske skupštine neka i nadalje kraljevskom nadzorništvu ali do konca siečnja pripošalje, a nadzorništva neka ista padastru visokoj vladi, od kojih će ona za sve učiteljske podžupanijske skupštine ciele domovine po tri do četiri pitanja izabrati, da se o njih obćenito vieća; jer će jedino tim načinom biti: 1. izražaj sveukupnoga učiteljstva i 2. moguće visokoj vladi, da može odluke na stvorene rezolucije skorije izdati; 4. Gledom na valjanu i uspješnu razpravu stavljenih pitanja neka kr. nadzorništva budu obvezana, rezolucije dotičnih izvjestitelja najmanje 14 dana prije same skupštine svomu podređenomu si učiteljstvu dostaviti, da se uzmogne isto što valjanije za samu razpravu pripraviti; 5. Da se narod okoristi narod plodonosnim djelovanjem skupština, potrebno je, da skupštinski zaključci čim prije riješeni budu.⁵⁶

Predavanje na temu *Da li institucija mj. šk. odbora odgovara zahtjevom novoga šk. sustava; zašto ne i kako bi se isti imali preustrojiti, da budu kadri unapredjivati napredak mladeži i školstva u obće?* održano je kao peto na prvoj zajedničkoj skupštini 8. kolovoza 1876. godine u Križevcima koje je pripremio učitelj Adam Smaić. U izlaganju jasno je zauzet stav da se protivi ovako osmišljenoj instituciji mjesnog školskog odbora. Školskim zakonom iz 1874. godine, člancima od 146. do 158., propisana je općinska uprava, čime je ustanovljeno da svaka školska mora imati mjesni školski odbor. Svrha odbora jest biti desna ruka i savjetnik učiteljima u radu i funkcioniranju škola. Zakon propisuje da u školski odbor ulaze: načelnik općine u kojoj se škola nalazi, župnik, učitelj (ako ih je više, onda ravnajući učitelj), 2-5 članova dotične školske općine i školski patron.⁵⁷ U praksi, mjesni je školski odbor služio kao kontrola i nadzor rada učitelja, a najmanje je potpomagao rad i napredovanje učitelja i škole. Ističe se da je za rad u mjesnom školskom odboru potrebna volja, sposobnost, pravilna razina obrazovanja, ustrajnost u radu te domoljubna požrtvornost, što je nedostajalo u svim mjesnim školskim odborima. Razlog tomu izvjestitelj vidi u činjenici da je narod podređen materijalizmu, a uloga u općinskom školskom odboru prema Zakonu obavlja se besplatno pa izostaje najvažnija požrtvornost i ustraj-

nost u radu. Sljedeći veliki problem bila je prevelika kontrola mjesnog školskog nadzornika u radu škole i učitelja, posebno jer je zadirao u pedagojsko-didaktičko-metodička pitanja o kojima nije bio osposobljen raspravljati. Kao najveći problem istaknuto je vrlo često iskustvo u kojem se učitelj mora pravdati običnom »seljaku« koji je mjesni školski nadzornik, a ne zna se niti potpisati. Školski mjesni nadzornik politička je figura i kao takav on ne služi razvoju školstva, nego pojedincima koji se dodvoravaju vladajućima.⁵⁸ Postojali su i mjesni školski odbori u kojima su se članovi zdušno davali u rad i poboljšanje školstva na svom prostoru, ali takvih je, nažalost, vrlo malo. Na kraju izlaganja predloženo je šest prijedloga kao rezolucija o tome jesu li mjesni školski odbori uopće potrebni i na koji bi se način trebali preustrojiti da budu u svrsi unapređivanja odgoja i obrazovanja djece. Nakon rasprave, skupština je prihvatila pet sljedećih prijedloga:

1. *Za svaku školsku općinu poseban školski odbor za sada je stranom suvišan, a stranom nepraktičan, s toga bi se imao za sve škole jedne političke općine ustrojiti jedan zajednički školski odbor;* 2. *Članovi toga školskog odbora imali bi biti: općinski načelnik, svi područni učitelji, a na školah sa više učiteljskih sila ravnajući učitelj, jedan zastupnik vjere, te iz svake školske općine, osim moždašnjega školskoga patrona, po dva člana, koji si predsjednika između sebe biraju;* 3. *U taj odbor valjalo bi birati samo inteligentne ljude, koji su voljni raditi na polju pučke prosvjete;* 4. *Ovaj odbor bira između sebe ili imenuje za svaku pojedinu školu mjestnoga školskoga nadzornika, čovjeka za školu zauzeta;* 5. *Djelokrug mjestnih školskih odbora prelazi na općinske školske odbore.*⁵⁹

Na Dnevnom redu po prvi put dviju odvojenih skupština bila je tema *Je li ustanova čl. 28. naredbe ob opetovnoj obući i t.d.?* održanih u rujnu 1880. godine. Na skupštini podžupanije križevačke ovu je temu pripremio učitelj Kvirin Vidačić, a na skupštini podžupanije koprivničke učitelj Josip Kirar. U analizi izvješća navedenih skupština ne pronalazi se širi opis održanog predavanja, samo usvojene rezolucije. Učitelj Vidačić predložio je sljedeću rezoluciju koju je skupština podžupanije križevačke jednoglasno prihvatila: *Po dosadašnjem iskustvu je dovoljno zajamčena valjana obuka čl. 28. naredbe ob opetovnoj obući od 20. prosinca 1875. te ne bi niti najmanje bolje posluženo bilo interesu te*

⁵⁶ XXX., »Učiteljska skupština podžupanije križevačke i koprivničke«, Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži 21/15 (Zagreb, 1880), str. 231-233.

⁵⁷ Horbec, Matasović, Švoger, *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj - Knjiga I. - Zakonodavni okvir*, str. 379.

⁵⁸ XXX., »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/31 (Zagreb, 1876), str. 490-492.

⁵⁹ XXX., »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/32 (Zagreb, 1876), str. 502-505.

važne obuke, da se izdade normalna osnova.⁶⁰ Učitelj Kirar je, na skupštini koprivničke podžupanije, predložio rezoluciju koja je nakon rasprave i usvojena: *Normalnom naukovnom osnovom za opetovnu obuku neda se svestrano i dostatno udovoljiti zahtjevom čl. 3. naredbe ob opetovnoj obuci od 20. prosinca 1875., br. 6749, te se s toga ne može preporučiti, da vis. kr. zem. vlada takovu izdade, dočim se je valjanja opetovna obuka dosadanjim izkustvom eklatantno pokazala zajamčenom čl. 28 28. pomenute naredbe, kojim je izradba potonjih naukovnih osnova za opetovnu obuku učiteljem i učiteljskim sborovom pučkih škola pripuštena uz jedini pridržaj odobrenja od strane dotičnoga županijskoga školskoga nadzorništva.*⁶¹

4. ZAKLJUČAK

Druga polovina 19. stoljeća povijesno je razdoblje u kojemu se značajnije počinje razvijati i usustavljivati hrvatsko školstvo. Navedeno razdoblje obilježeno je mnogim značajnim događanjima vezanima uz hrvatsko školstvo, a time i učiteljstvo. Događaji koji obilježavaju ovo razdoblje jesu održavanja prvih učiteljskih skupština na državnoj razini, donošenja prvih školskih zakona, osnivanja učiteljskih društava i nakladničkih kuća koji tiskaju knjige, časopise i udžbenike na hrvatskom jeziku te borba za ostvarivanje materijalnih i drugih prava učitelja. S povijesnog diskursa, rezultati ovog istraživanja donose potvrdu o važnosti rada i djelovanja lokalnih učiteljskih skupština, s posebnim osvrtom na povijesno područje Križevačke županije. Pedagogijske teme koje su obrađivane (kako na teoretskoj, tako i na praktičnoj razini), zatim rasprave učitelja, oblikovanje izvješća i kvalitetnih prijedloga rezolucija ukazuju na visoku pedagošku svijest učitelja s promatranih prostora. Interes za njihov rad bio je tim veći jer su odluke i prijedlozi doneseni na ovim skupštinama javno objavljivani u časopisu *Napredak*. Na taj se način s njihovim sadržajima upoznivala i šira čitateljska javnost, što ukazuje na to da su učitelji s područja tadašnje povijesne Križevačke županije savjesno i marljivo radili na razvoju pučke škole, na kvalitetnijem obrazovanju učenika, na osobnom i stručnom usavršavanju te podizanju pedagoške kulture naroda svoga kraja. Sasvim sigurno ovi su učiteljski pregaoci svojim radom na obrazovnom i odgojnom polju te zalaganjem i borbom za učiteljska prava utrljali put svim budućim učiteljima, ne samo širem križe-

vačkog kraja, nego i cijele domovine do koje su dolazili odjeci njihovih zahtjeva i rezolucija.

5. POPIS CITIRANIH IZVJEŠĆA I LITERATURE

Izvješća

- XXX. 1876. »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/25 (Zagreb, 1876), str. 390-395.
- XXX. 1876. »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/26 (Zagreb, 1876), str. 404-411.
- XXX. 1876. »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/27 (Zagreb, 1876), str. 422-426.
- XXX. 1876. »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/28 (Zagreb, 1876), str. 441-445.
- XXX. 1876. »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/29 (Zagreb, 1876), str. 455-460.
- XXX. 1876. »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/30 (Zagreb, 1876), str. 469-475.
- XXX. 1876. »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/31 (Zagreb, 1876), str. 488-492.
- XXX. 1876. »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/32 (Zagreb, 1876), str. 502-505.
- XXX. 1876. »Podžupanijske učiteljske skupštine – skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/33 (Zagreb, 1876), str. 518-521.

⁶⁰ XXX., »Učiteljska skupština podžupanije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 22/25 (Zagreb, 1881), str. 427.

⁶¹ XXX., »Učiteljska skupština podžupanije koprivničke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 22/26 (Zagreb, 1881), str. 440.

- XXX. 1877. »Učiteljska skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/32 (Zagreb, 1877), str. 508-511.
- XXX. 1877. »Učiteljska skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/33 (Zagreb, 1877), str. 524-527.
- XXX. 1877. »Učiteljska skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/35 (Zagreb, 1877), str. 551-554.
- XXX. 1877. »Učiteljska skupština županije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/36 (Zagreb, 1877), str. 566-569.
- XXX. 1880. »Učiteljska skupština podžupanije križevačke i koprivničke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 21/14 (Zagreb, 1880), str. 214-218.
- XXX. 1880. »Učiteljska skupština podžupanije križevačke i koprivničke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 21/15 (Zagreb, 1880), str. 231-237.
- XXX. 1880. »Učiteljska skupština podžupanije križevačke i koprivničke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 21/16 (Zagreb, 1880), str. 247-248.
- XXX. 1881. »Učiteljska skupština podžupanije križevačke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 22/25 (Zagreb, 1881), str. 427-431.
- XXX. 1881. »Učiteljska skupština podžupanije koprivničke«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 22/26 (Zagreb, 1881), str. 440-443.
- XXX. 1882. »Učiteljska skupština kraljevske podžupanije koprivničke i grada Koprivnice«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 23/1 (Zagreb, 1882), str. 9-13.
- XXX. 1882. »Učiteljska skupština kraljevske podžupanije koprivničke i grada Koprivnice«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 23/2 (Zagreb, 1882), str. 22-26.
- Cuvaj, Antun. 1910. *Građa za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas -Svezak IV* (Zagreb: Kraljevske zemaljske tiskare, 1910).
- Cuvaj, Antun. 1911. *Građa za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas -Svezak VII* (Zagreb: Kraljevske zemaljske tiskare, 1911).
- Dubravica, Branko. 2001. »Političko-teritorijalna podjela i opseg civilne Hrvatske u godinama sjedinjenja s vojnom Hrvatskom 1871.–1886.«, *Politička misao: časopis za politologiju* 38/3 (Zagreb, 2001), str. 159-172.
- Franković, Dragutin. 1958. *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1958).
- Horbec, Ivana; Matasović, Maja; Švoger, Vlasta. 2017. *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj - Knjiga I. - Zakonodavni okvir* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017).
- Kobali, Milan. 1876. »Vriednost učiteljskih sastanaka«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/15 (Zagreb, 1876), str. 225-229.
- Kobali, Milan. 1876. »Vriednost učiteljskih sastanaka«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 17/17 (Zagreb, 1876), str. 259-262.
- Klobučar, Josip. 1877. »Podžupanijske učiteljske skupštine«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 18/28 (Zagreb, 1877), str. 433-436.
- Klobučar, Josip. 1909. *Napredak – povijest i sadržaj prvih pedeset njegovih godina* (Zagreb: Hrvatsko-pedagoško književni zbor, 1909).
- Lukaš, Mirko. 2020. »Povijesni diskurs stručnog usavršavanja i trajne izobrazbe nastavnika«, *Metodički ogledi : časopis za filozofiju odgoja* 27/1 (Zagreb, 2020), str. 81-101.
- Munjiza, Emerik; Peko, Anđelka. 2005. »Uloga kotarskih učiteljskih društava u permanentnom stručnom usavršavanju učitelja«, u: Nevenka Tatković (glavna urednica), *Četvrti dani Mate Demarina – Interaktivna komunikacija u nastavi i odgojnim aktivnostima* (Pula: Visoka učiteljska škola u Puli, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2005), str. 365- 378.
- Munjiza, Emerik. 2009. *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije* (Osijek: Grafika d.o.o., 2009).
- M. V. 1888. »Razvitak hrvatskih učiteljskih skupština«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 29/17 (Zagreb, 1888), str. 258-260.
- Pavličević, Dragutin. 1996. »Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848. do 1881.«, u: Franko Mirošević (glavni urednik), *Hrvatske županije kroz stoljeća* (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 71-97.

Literatura

Cuvaj, Antun. 1910. *Građa za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas -Svezak IV* (Zagreb: Kraljevske zemaljske tiskare, 1910).

Vranješ-Šoljan, Božena. 1996. »Županijsko uređenje u posljednjoj fazi postojanja (1881.–1918.)«, u: Franko Mirošević (glavni urednik), *Hrvatske županije kroz stoljeća* (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 99-113.

Vrbanić, Luka. 1881. »Učiteljska društva i podžupanijske učiteljske skupštine«, *Napredak – časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži* 22/8 (Zagreb, 1881), str. 136-140.

Vrbošić, Josip. 1992. »Povijesni pregled razvitka županijske uprave i samouprave u Hrvatskoj«, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 1/1 (Zagreb, 1992), str. 55-68.

XXX. 1874. *Druga opća hrvatska učiteljska skupština* (Zagreb: Centralni odbor hrvatske učiteljske skupštine, 1874).

Teachers' Assembly of the Križevci County in the second half of the 19th century

Summary

The legal provisions of the second half of the 19th century prescribed a teachers' meeting to be held at least once a year at the level of the county area under the chairmanship of the county school superintendent. Such meetings were organized for the purpose of professional development of teachers. Teachers' assemblies are a place where didactic, pedagogical, disciplinary and material issues were discussed, and practical demonstration lectures on school subjects were also held occasionally. By applying the hermeneutic discourse, this paper investigates the activity of the teachers' assembly in the framework of the Križevci County during the second half of the 19th century. The paper analyses the discussions and resolutions of the teachers' assemblies of the historical Križevci County held in the period from 1876 to 1881. For the purposes of this research, the contents of pedagogical periodicals and reports of assemblies published in *Napredak* magazine are analysed. For the mentioned time period and historical space, reports of six assemblies presided over by the county school superintendent Franjo Lugarić were found. The analysed contents indicate the most important topics of the observed assemblies, which were related to: causes of youth not attending school, declining discipline of children and youth, corporal punishment in public schools, use of rewards in public schools, causes of poor literacy, training in real subjects, improvement of mathematical training, introduction of economic subjects and training, practicality and applicability of reading books (beginner's book and primer), encouraging reading, practicality and applicability of grammars for 2nd and 3rd grade, subjects that need to be strengthened in the education of girls, about repeated training, changing teachers by grade, the difficulties of working in a four-grade department, the role of the local school board, the importance of sub-county teacher meetings, the overload of teachers with the curriculum in departments with a large number of students and the reasons for the slow development of public schools. The interpreted content points to the conscientious and diligent work of the teachers of the Križevci County on the development of public schools, better education of students, on personal and professional development and raising the pedagogical culture of their region.

Keywords: 19th century, Križevci County, assembly, class association, teacher training